

Koncsik Anita PhD-hallgató,
Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogelméleti Tanszék

A petitórius birtokvédelem gépi modellezéséről

1. Témamegjelölés

E dolgozat tárgya a birtokvédelem formális munkamodelljének megalkotása, valamint a témához kapcsolódó kihívások feltérképezése. A koncepció kialakítása a birtok és birtokvédelem definícióihoz kapcsolódó releváns jogszabályhelyek szövegének, valamint a jogtudomány idevágó dogmatikai tudásanyagának formális leképezésével történik, melynek célja, hogy alapot nyújtson egy, a fogalommal a jövőben operálni képes következtető rendszer számára. A munkamodell kifejezés arra utal, hogy e dolgozat a birtokvédelem mélyreható elemzését csak annyiban kívánja elvégezni, amennyiben az feltétele egy gép számára adaptálható, formális modell megalkotásának, vagyis a hangsúly alapvetően modellezési kérdések feltárására és tisztázására helyeződik. Ennek tükrében már e helyütt rögzítendő, hogy a birtokvédelemmel kapcsolatos eljárási szabályok – a petitórius birtokvédelemhez való jogosultság érvényesítésének kereteiként – csak kiegészítő jelleggel kerülnek a dolgozat vizsgálódási körébe, a hasznok, károk és költségek telepítése kapcsán felmerülő értékelési szempontok elemzése pedig egyáltalán nem képezi e tanulmány tárgyát. Ki kell emelni továbbá, hogy a modell kimunkálásakor a birtok petitórius védelemre jogosító aspektusaira nagyobb figyelem vetül, míg minden egyéb fogalmi komponens csak a modellbe való feltétlen beépítendőség szűrőjén keresztül válik vizsgálandóvá. Szerkezetét tekintve a dolgozat először a birtok fogalmi megragadásának nehézségeire világít rá, majd bemutatja a témához kapcsolódó jogszabályi és dogmatikai hátteret. E leltár, illetve a segédletével megalkotandó vázlatot követi majd a gépi reprezentáció egyik lehetséges irányvonalának bemutatása, különös tekintettel azokra az eszközökre, melyek megfelelő segítséget nyújthatnak a modell központi kérdésének, vagyis annak eldöntésében, hogy adott tényállás

esetén megilleshet-e valakit a (petitórius) birtokvédelem. A tanulmány befejező részét a munka során felmerülő kérdések és kihívások taglalása képezi, kiemelt figyelmet fordítva a feltárt akadályok természetének értékelésére, és azok kiküszöbölésének lehetőségeire.

2. A birtok fogalmi megragadásának nehézségei

A modellezés minden fogalom esetében megköveteli az alapvető jegyek rögzítését, olyan helyzetekben pedig kiváltképp, amikor az adott terület szakirodalmában sincs egyöntetű vélekedés a fogalom tartalmát illetően. A tulajdonjog önállósult részjogosítványaként kialakuló birtok mibenlétéről folyó tudományos viták a magánjog legrégebbi polémiái közé sorolandóak. A fő kérdés azt járja körül, hogy a birtok pusztán tényleges állapot, vagy pedig olyan alanyi jog, amely alapján a birtokos jogosult valamely dolog felett uralmat gyakorolni. A római jogban a birtok (*possessio*) elsődlegesen ténykérdésnek számított, ezért, bár joghatások kapcsolódhattak ahhoz a jogi tényhez, hogy valaki fizikai értelemben hatalmában tart egy dolgot, alapvetően a tényleges uralmi helyzet volt a mértékadó¹. E szemlélet azonban mára meghaladottá vált, és a birtokra olyan védett, alanyi jogot biztosító pozícióként tekintenek, amely nem feltétlenül kötődik a dolog közvetlen fizikai uralom alatt tartásához². E dichotómia fontosságának jelzése mellett továbbá ki kell emelni, hogy a birtokfogalom történeti fejlődése során a dolog feletti tényleges hatalmat középpontba állító doktrína egészült ki a birtok alkotóelemeinek részletes feltárására vonatkozó igényekkel, vagyis megjelent azon kérdések vizsgálata, hogy a személy és dolog közötti tényleges kapcsolat mellett szükséges-e a birtoklási (majd később tulajdonszerzési) szándék³, illetve valamilyen objektív jogcím megléte⁴. A birtok fogalmának első két komponensével kapcsolatban meglehetősen erős egyetértés mutatkozik, vagyis a birtok ténylegességét jelentő *corpus* valamint a birtoklási szándékot vagy akaratot kifejező *animus* nélkül nem beszélhetünk birtokról. Az előbbi az uralmunk alá hajtást célzó fizikai ráhatást, míg az utóbbi a célzott ráhatás tudati-akaratit elemét jelöli. A *corpus* és az *animus* együttes fennállása (vagy hiánya) leginkább a birtok megszerzésénél és megszűnésénél kap kiemelt szerepet, míg a birtoklás

¹ Földi András–Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. Hetedik, átdolgozott és bővített kiadás. 296. o.

² Menyhárd Attila: *Dologi jog*. Osiris, Budapest, 2007. 491. o.

³ Szász-Schwarz Gusztáv: *Új irányok a magánjogban*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1911. 369. skk.

⁴ A Pallas nagy lexikona: Birtok. <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/013/pc001365.html#8>, (utolsó letöltés 2011. június 20.), illetve Földi–Hamza: i.m. 300. o.

folyamán nem jelent szükségszerű feltételt⁵. A harmadik (potenciális) fogalmi elem, vagyis a birtokláshoz való objektív jogcím, a római jog kései interpretációjának dogmatikai csatározásai közepette került előtérbe. Az útkeresés szükségessége a klasszikus római jogban élesen elválasztott birtokfajták elhatárolási kísérletei folyamán merült fel, és a különös sajátosságok⁶ magyarázatának igénye életre hívta a birtokelméleteket⁷, melyek közül ki kell emelni a Savigny és Jhering által kialakított koncepciókat. Savigny (szubjektív) birtokelméletének elhatárolási kulcseleme a tulajdonosi akarattal folytatott birtoklás (*animo domini*) volt⁸, míg Jheringnél a birtokfajták osztályozásánál a birtoklás objektív jogcíme (*causa*) kapott döntő szerepet⁹. Jhering *causa*-elmélete egyébként a *civilis* illetve *naturalis possessio* örökösének tekinthető – szűk értelemben vett – birtok (*possessio*) és bírlalat (*detentio*) fogalompár elhatárolásakor arra világít rá, hogy a birtokos a birtoklásra mindig jogcímmel rendelkezik, míg a bírlaló a birtokossal – ám csak a birtokossal – szemben nem. Ez a II. világháborút megelőző magánjogunkban oly fontos elhatárolási szempont¹⁰ a gyakorlatban azt jelenti, hogy a bírlalótól a dolgot adott esetben a birtokos visszakövetelheti, ám a külvilág számára a bírlaló is birtokos lesz, és megtagadhatja a dolog kiadását. A vázolt különbségtétel relatív, mivel csak a birtokos és a bírlaló egymással szembeni jogvédelme keretében válik fontossá, ezért a hatályos magyar jog sem alkalmazza e fogalmi elhatárolást, és a bemutatott probléma feloldását a birtokvédelem keretében végzi el¹¹. Az eddig kifejtettek alapján leszögezhető, hogy a birtok fogalma a birtokállapot ténylegessége (*corpus*), a birtoklási szándék (*animus*) valamint a birtoklás jogalapjának (*causa*) ötvözetéből látszik kikristályosodni. Fontos azonban felismerni, hogy nem egy – mindhárom tényezőt egyformán megkövetelő – szigorú szabály adja a birtok velejét, mert adott esetben lehetséges, hogy a vizsgált fogalmak kizárólagosan nem is társíthatók egyidejűleg egyetlen személyhez. Ettől függetlenül kiindulási alapként rögzíthető, hogy e három, a valóságban eltérő súllyal

⁵ Ennek kapcsán elég, ha egy alvó ember birtoklására gondolunk.

⁶ Itt utalnék például arra a tényre, hogy a klasszikus római jogban csupán a *possessio civilis* kapcsolt jogi következményeket (azaz birtokjogot) a tényleges birtokláshoz úgy, hogy közben például a taxatív felsorolás elemét képezte a rosszhiszemű (és jogellenes) birtokos (*malae fidei possessor*), vagyis a tolvaj, míg a jogszerűen birtokló bérlő csak *naturalis possessor*-nak minősült.

⁷ Földi–Hamza: i.m. 299-300. o.

⁸ Savigny: *Recht des Besitzes*, idézi: Szabó Alajos: *A birtok és védelme. Különös tekintettel a fennálló bírói gyakorlatra*. Szvoboda József Könyvnyomdája, Csíkszereda, 1910. 1. kiadás. 7. o.; valamint A Pallas nagy lexikona: Birtok. <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/013/pc001365.html#8>, (utolsó letöltés 2011. június 20.)

⁹ Jhering: *Der Besitzwille*, idézi: A Pallas nagy lexikona: Birtok. <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/013/pc001365.html#8>, (utolsó letöltés 2011. június 20.)

¹⁰ A *possessio-detentio* elhatárolás természetesen nem csak a jogcím alapján volt lehetséges a századfordulót megelőző magánjogunkban, melynek ékes példája Schwarz Gusztáv kritikája a birtokosi-bírlalói akarat megkülönböztetésének Savigny által lerakott alapjairól. Dr. Schwarz Gusztáv: *Újabb magánjogi fejtegetések*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, Budapest 1901. 25-27. o.

¹¹ Menyhárd: i.m. 494. o.

megjelenő – vagy a korábbi magyar civilisztika álláspontja szerint a ténylegességben akár fel is oldódó¹² – komponens ma már inkább magára a birtoklásra és (következésképpen) annak védelmére vonatkozó alanyi jogosultságot keletkeztet, még akkor is, ha a birtok a tulajdonhoz viszonyítva sok esetben inkább a ténylegesség világához kötődik.

3. Birtok és annak védelme a hatályos magyar jogban

E fejezet a birtok fogalmától elindulva vezet végig a modell potenciális építőelemeinek során, miközben azok rövid jellemzése mellett megpróbálja felvázolni főbb kapcsolódási pontjaikat is. E feladathoz pedig mindenképp célszerű a hatályos jogszabályi szöveg feldolgozása mellett kitekinteni a jogtudomány által kimunkált dogmatikai struktúrákra is. A releváns jogszabályhelyek tekintetében a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv¹³ – később ismertetendő – szakaszai mellett véleményem szerint érdemes a jelenlegi kódex felváltását megkísérlő, 2009-ben elfogadott tervezet szövegét is górcső alá venni, mivel a szövegezési különbségek e munka szempontjából is hasznos következtetések alapjául szolgálhatnak¹⁴.

3.1. Jogszabályi és dogmatikai környezet

3.1.1. Birtok és birtokos

Ahogy azt korábban láthattuk, a birtok egy összetett elem-kombináció által életre hívott alanyi jog, melyet a jogrend védelemben részesít. A fogalom normatív törvényi meghatározása azonban hiányzik a magyar jogból. A szigorú definiálás szükségességével kapcsolatban e tanulmány nem kíván állást foglalni, de azt meg kell jegyezni, hogy a normatív definíció hiánya jelentősen megnehezíti a formalizálás menetét, többletterhet jelentve a szelekciós és fogalomelemző munkálatok folyamán. A birtok jogi szabályozásának középpontjában elsősorban a birtok megszerzése és a birtok védelme áll, ami arra utal, hogy fogalma jogilag

¹² Ehhez kapcsolódó véleményt tükröz például Schwarz idézett műve, melyben kijelenti, hogy „ma birtokosi akaratról csak annyiban beszélünk, amennyiben az magában a birtok ténylegességében kifejezésre jut” (26.o.), de akár Szladits Károly is, mikor azt fejtegeti, hogy „a birtok szó a jogban azt az állapotot jelenti, amelyben valaki (a birtokos) valamely dolgot a maga részére ténylegesen hatalmában tart anélkül, hogy kutatnók, joga van-e hozzá vagy sem”. (Szladits: *A magyar magánjog vázlata I.* Grill Kiadó, Budapest, 1933. 181. o.)

¹³ A tanulmány megírásakor az 1959. évi IV. törvénybe foglalt, számtalan módosításon átesett Kódex hatályos, melyet immár másodjára készül felváltani egy új törvénykönyv koncepció.

¹⁴ Továbbá meg kell jegyezni, hogy a 2009. évi CXX. törvénycikk hatályba nem lépéséről szóló törvény elfogadásának okai nem a birtok(védelem) szabályaival kapcsolatos parázs vitára vezethetők vissza, ezért több mint valószínű, hogy a majdani új kódexnek és a 2009. évi CXX. törvénynek a birtokra és birtokvédelemre vonatkozó rendelkezései között átfedés lesz tapasztalható.

csak annyiban releváns, amennyiben joghatások fűződnek hozzá¹⁵. Ezért is képzelhető el a gyakorlatban, hogy a jog szövetébe nyitott tényállásként beillesztett birtok fennállásáról esetről esetre bírói mérlegelés döntsön, ám e dolgozat célja pont annak vizsgálata, hogy mennyiben illeszthető formális modellbe e védett jogi pozíció és a hozzá fűződő joghatás megállapításának folyamata. A Ptk. a birtok kapcsán a birtokos meghatározásából indul ki úgy, hogy egzakt fogalmat ahhoz sem kapcsol, de felsorolja, hogy mely személyek minősülnek birtokosnak. Ennek fényében birtokosnak tekintendő,

aki a dolog birtokát megszerzi [Ptk. 187. § (1) bek.]; [VAGY]

aki a dolgot magához veszi [VAGY]

akinek az más módon a hatalmába kerül

akitől a dolog időlegesen más személy hatalmába került, [VAGY]

valamint az, akinek a földjén használati jog áll fenn [Ptk. 187. § (2) bek.].

E – részben – strukturált szöveg már előre vetíti a formalizálás egyik lehetséges irányát, vagyis a normatív birtokosi státuszra tekinthetünk kiindulási pontként, majd tovább bonthatjuk a vázolt elemekre. Ha azonban segítségül hívjuk a jogtudományt, a normaszövegből kinyerhető fogalom a következőképp alakul: „birtokos az, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja”¹⁶, sőt e tételt továbbgondolva közvetetten eljuthatunk a birtok fogalmához, miszerint az nem más, mint valamely dolog feletti hatalom azzal a megkötéssel, hogy a hatalom nem minden esetben jelent fizikai uralmat¹⁷. Mindkét szöveg mögött ugyanaz a valós, védelemben részesíteni kívánt pozíció sejlik fel, de teljesen más a megfogalmazás módja. A képet tovább árnyalhatjuk, ha a 2009-ben elfogadott új törvénykönyv szövegét is beemeljük a vizsgálódás körébe. Az elfogadott tervezet szerint *birtokos az,*

aki a dolgot hatalmában tartja [4:1. § (1) bek.]; [VAGY]

*a dolgot – annak időleges birtokára jogosító jogcím alapján –
tényleges hatalmában tartja (albirtokos)* [VAGY]

*akitől a dolog felett tényleges hatalmat gyakorló a birtokát
származtatja (főbirtokos)* [4:1. § (2) bek.]; [VAGY]

*a dolog birtokát megszerezte azzal, hogy a dolog a tényleges hatalmába
került* [4:1. § (4) bek. átfogalmazása]; [VAGY]

¹⁵ Menyhárd: i.m. 491. o.

¹⁶ Menyhárd: i.m. 492. o.

¹⁷ Menyhárd uo.

akitől a dolog jogalap nélkül időlegesen más személy tényleges hatalmába került [4:1. § (3) bek.]

Itt fontos felismerni, hogy a jelenlegi Ptk. szövegéből kinyert dogmatikai fogalom *expressis verbis* megjelenik a főbirtokos-albirtokos meghatározásakor, valamint azt, hogy a (3) bekezdés követi a jelenlegi Ptk. szövegét. A tervezet szövegének általam jelzett szerkezetét a hatalom fogalmának következetes használata alapozza meg, miszerint annak nem csak a tényleges (fizikai uralommal egyenértékű) hatalom eleme, hanem a főbirtokos hatalma is, aki a tényleges hatalommal korábban rendelkezve átszármaztatta azt másra, ám – a jogcím módosításával vagy megszüntetésével – mindig fennmarad számára a lehetőség annak visszaszerzésére is. A jogszabályok továbbá egyhangúan birtokossá minősítik azt, aki – saját hatalomszerzésének jogszerűségétől függetlenül – a dolog birtokából jogalap nélkül került ki, vagyis volt hatalmára tekintettel tesz szert birtokosi minőségre. A vázolt szerkezeti elemek egyébként nem egy-egy önálló birtokosfajtát jelentenek (kivétel a fő- és albirtokos meghatározás), hanem a szövegrészletek egyszerre többféle birtokosi pozíciót is lefednek, mely sajátosságot majd a modell megalkotásakor sem árt figyelembe venni. Már most meg kell jegyezni azonban, hogy a jogszabályhelyek szövegéből absztrahálható – dolog feletti hatalmat jelentő – és a korábban rögzített, *corpus-animus-causa* hármásra építő birtokfogalom kapcsolata nem jellemezhető az egymásnak való megfeleltethetőséggel a nélkül, hogy e három elem eltérő hangsúlyú szerepét ne emelnénk ki. Ennek tudatában felvetődik a kérdés, hogy a három említett komponenst kell-e, és ha igen, mennyiben lehet a modell megalkotása során felhasználni. Tény, hogy ezek az elemek nem szerepelnek együtt a jogszabály(ok)ban, de valódi, értelmezést segítő adalékot jelentenek a hatalom, valamint még számos, bevezetésre váró fogalom vizsgálata folyamán, további szerepeltetésük ezért mindenképpen megfontolandó.

3.1.2. Birtokfajták

Ahogy azt már jeleztem, a birtok fogalmi tisztázásán túlmenően szükséges a hozzá kapcsolódó dogmatikai háttér rövid ismertetése, így érdemes egy kissé elidőzni a birtok fajainak elhatárolási kérdéseinél. Az első – és talán legfontosabb – mozzanat a saját illetve idegen birtok megkülönböztetése, amelyet a kapcsolódó tipikus birtoklási helyzetek alapján tulajdoni és használati birtokként is szoktak emlegetni. Sajátkénti birtoklásról akkor beszélhetünk, ha a dolog birtokosa saját birtoklását véglegesnek, kizárólagosnak tekinti és a

külvilág épp e sajátkénti birtoklás alapján vélelmezi, hogy a birtokos egyben tulajdonos is. Idegen vagy további nevén időleges birtok akkor áll fenn, ha valaki olyan jogcím alapján birtokol, amely alapján nem tekintheti birtoklását végelegesnek¹⁸. A lényeges különbség tehát az, hogy saját birtok esetén a *corpus* és *animus* teljessége hatására a külvilágban beáll a tulajdonosi jogcím (*causa*) vélelme, amely azonban valamely egyéb – pusztán használati birtokra jogosító – *causa* nyilvánvalóvá válásával rögtön megdől, és átvezet minket az idegen birtok világába. A sajátkénti birtoklás olyannyira vélelem- és jogkeletkeztető tény, hogy a tolvaj – annak ellenére, hogy rosszhiszemű és jogellenes birtokos – részben ezért jogosult birtokvédelemre mindenkivel szemben¹⁹, aki őt birtoklásában háborítja (tehát például egy másik tolvajjal szemben is)²⁰. A tolvaj birtokossá minősítésének másik oka egyébként abban rejlik, hogy a birtoklás jogcímétől függetlenül birtokosnak minősül mindenki, akitől a dolog jogalap nélkül időlegesen más hatalmába kerül, ahogy ezt a birtokos fogalmánál már jeleztem. A továbbiakban érdemes néhány szót szentelni a főbirtok–albirtok fogalompár bemutatásának, különösen azért, mert az elfogadott, ám hatályba végül nem lépett törvénykönyvben *expressis verbis* megtalálhatóak²¹. A birtokállapot ténylegességének figyelembevétele mellett a főbirtokot másodlagos, míg az albirtokot elsődleges jelzővel is szokták illetni. Ahogy azt már bemutattam, az albirtok jogcím alapján történő tényleges hatalomban tartás, míg főbirtok az, amiből a dolog felett tényleges hatalmat gyakorló birtoka származik. E kategória-pár kapcsán rögzítendő, hogy egy személy akár mindkét minőséggel is rendelkezhet egyszerre, mivel egy jogcím-származtatási lánc esetén, tehát például tulajdonos, bérlő, albérlő viszonyában, a bérlő albirtokos és főbirtokos egyszerre, így több *causa* vizsgálata is szükségessé válhat a modell felépítése kapcsán. Nagyon fontos kiemelni, hogy a főbirtokos–albirtokos dichotómia nem feleltethető meg a *possessor–detentor* elhatárolásnak, mivel a bírláló csak a külvilággal szemben rendelkezik jogcímmel, míg a birtokossal szemben nem, ami nem mondható el az albirtokosról, aki még a főbirtokossal szemben is birtoklási jogcíme alapján élvez védelmet, ám e kategória részletesebb kibontására a birtokvédelem keretében még visszatérek. Kisebb jelentőségű, de azért említést érdemel a római jogban is használt *possessio iusta* és *iniusta*, azaz jogos és jogtalan birtok megkülönböztetés, amely esetén egy, a birtokos tudatától független objektív minőség, konkrétan a jogrendbe ütközés képezte az elhatárolás alapját. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a ma használt

¹⁸ Ilyen birtokos például a bérlő, haszonbérlő, zálogbirtokos, stb.

¹⁹ kivéve természetesen azt, aki a birtoklásra jogalappal rendelkezik.

²⁰ Menyhárd: i.m. 492. o.

²¹ Érdekes tény, hogy itt is a birtokos fogalma felől közelítik meg a kérdést, tehát a főbirtok–albirtok fogalma a főbirtokos–albirtokos elhatárolásból hámozható ki közvetetten.

törvényes–törvénytelen birtok megkülönböztetés kulcsát – e koncepció kisebb módosításaként – a *causa* érvényessége jelenti. Szót kell ejteni továbbá a jó- és rosszhiszemű birtok szintén római jogi gyökerekkel rendelkező elhatárolásáról, mely kapcsán kiemelendő, hogy mindig egy szubjektív, tudati elemet kell vizsgálni. A jóhiszemű birtokos (*possessor bonae fidei*) úgy tudja, hogy birtoklása nem sérti más jogát. Ennek egyfajta, a modellezés szempontjából könnyebben hasznosítható átfogalmazása az, hogy a jóhiszemű birtokos tudomása szerint érvényes jogcím alapján birtokol. A Ptk. egyébként a jóhiszeműség tekintetében is adós marad a normatív definícióval, ezért magát a jóhiszemű eljárást a gyakorlatban szintén az eset összes körülményére tekintettel kell megállapítani. A vázolt megközelítés azonban ennek ellenére néhány, a tudati elemét érintő finomítással alkalmazható a modellben. A teljesség kedvéért végül említést érdemel a birtok hibás illetve hibátlan volta, amely a római jogban arra utalt, hogy hibás birtokot (*possessio vitiosa*) *vi, clam, precario* útján (azaz erőszakkal, alattomban vagy szívésségi használatra kapott dolog vissza nem adása révén) szerezték²², míg a hibátlan birtok (*possessio nec vitiosa*) esetén a szerzés körül effajta hiba (*vitium*) nem állt fenn²³. E kategóriák mára azonban leginkább jogtörténetet gazdagító jelentőséggel bírnak, így modellben való feltüntetésüktől joggal lehetséges eltekinteni.

3.1.3. Birtokvédelem

A birtokhoz fűződő egyik legjelentősebb joghatás a birtokvédelem iránti igény. A jelenlegi Ptk. mellett a felváltását megkísérlő törvénykönyv is három eszközt nevesít e körben: a jogos önhatalom, a közigazgatási úton való igényérvényesítés (posszessórius birtokvédelem) valamint a birtokper (petitórius birtokvédelem) lehetőségét. A birtokvédelem lényegének megértése kapcsán kulcsfontosságú, hogy a történelem folyamán a tényleges birtokállapot mindig védelemben részesült, így például már a római jogban is védelem illette a birtokost pusztán a birtoklás tényére tekintettel²⁴, vagy elegendő – időben kevesebbet visszautazva – a magyar rendi magánjog tényleges birtokost megillető, kifejezetten erős birtokvédelmére gondolni, mely még a telekkönyvek korában is továbbélt sommás visszahelyezési per

²² A háború előtti magánjogban e birtokot álbirtoknak is nevezték, lásd például Szabó: i.m. 83. o.

²³ Földi–Hamza: i.m. 300. o.

²⁴ Földi–Hamza: i.m. 310–311. o. Itt meg kell jegyezni, hogy a rómaiak a birtokvédelmet tényvédelemnek (vagy látszatvédelemnek) tekintették, arra utalván, hogy az a birtoklás tényén alapul és nem vizsgálandó a birtokos birtoklási jogcíme.

alakjában²⁵. Alapvetően ma is e ténylegesség-orientált szemlélet jellemzi a posszeshórius birtokvédelmet, és érdeemes felidézni, hogy eredetileg csak ez a védelem minősült valódi birtokvédelemnek, míg a petitórius (más néven rendes) birtokvédelem jogvédelmi jellegére tekintettel nem is tartozott e körbe²⁶. Ma a hatályos szabályozás mindkét védelemfajtát birtokvédelemnek minősíti a jogos önhatalom gyakorlásával egyetemben. Az egységes szabályozás koncepcionális kiindulási pontja abban áll, hogy birtokától önhatalommal a jogalap nélkül birtokló sem fosztható meg, és az önkényes beavatkozással szembeni védelemnek nem előfeltétele a birtoklás jogosságának abszolút – azaz nemcsak a birtoksértővel szembeni – bizonyítása²⁷. A jelenleg hatályos Ptk. szövege²⁸ ezt a következőképpen fogalmazza meg:

„Ha a birtokost birtokától jogalap nélkül megfosztják, vagy birtoklásában zavarják (tilos önhatalom), birtokvédelem illeti meg” [Ptk. 188. § (1) bek.]

E szövegrészletből az is kitűnik, hogy a birtokvédelem előfeltétele a tilos önhatalomként definiált birtokháborítás, amely ellen a birtokos birtoklási jogcím nélkül is védelmet élvez. A birtokháborítás a jogszabályhely értelmezése alapján a birtok elvonását illetve a birtoklásban történő zavarást foglalja magában. Fontos leszögezni, hogy a tilos önhatalom objektív kategória, azaz nem szükséges hozzá a háborító rosszhiszeműsége, így például az a személy is elkövetheti, aki menthető tévedésből zavarja meg más birtoklását. E cselekvési kör magában foglalja a hatalom gyakorlását pusztán megzavaró, elvonási szándékot (*animus*) nélkülöző tudattartamok által indukált cselekvéseket is, tehát például birtoklást zavaró környezeti behatások előidézését. A környezeti ártalmak tekintetében azonban figyelembe kell venni, hogy, bár birtokvédelmi jogvita keretében történik a kérelem elbírálása, nagyon gyakran szomszédjogi szabályokat is segítségül kell hívni a felek (két különböző, de egymással valahogyan kapcsolatba kerülő dolog birtokosa) érdekellentétének feloldásához²⁹. E szabályok további beható elemzése azonban szétfeszítené e tanulmány kereteit, így meg kell elégedni azok jelzésértékű feltűntetésével.

²⁵ Erről ír többek között Homoki-Nagy Mária is Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének vonatkozó rendelkezéseit elemezve. Homoki Nagy Mária: *A birtokvédelem szabályai a magyar jogban*. In: *Jurisprudentia Splendidissima. Tanulmányok Nagyné Szegvári Katalin tiszteletére* (szerk. Rác Lajos). Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2010. 150-151. o.

²⁶ E védelmi igényt eredetileg in rem actioval, később tulajdoni per keretében érvényesíthették.

²⁷ Menyhárd: i.m. 501. o.

²⁸ E helyütt utalnék rá, hogy az új Ptk. szinte változtatás nélkül megtartotta a szöveget, de jobban kiemeli, hogy mindkét cselekvésnek (vagyis az új terminológia szerint a birtoktól való megfosztásnak és a háborításnak is) jogalap nélkülinek kell lennie.

²⁹ Erre a bíróság ítélezési gyakorlatból számos példa hozható fel, így például BH 1997. 581. sz. (Legf. Bír. Pfv. I.20. 267/1997. sz.) EBH 2001. 519. sz. (Legf. Bír. Pfv. I/A. 22. 539/1999. sz.); BH 2005. 50. sz. (Legf. Bír. Pfv. I.21.139/2001. sz.).

A birtokvédelmi eszközök közös előfeltételein túl nem lehet elsiklani azok lényegi különbségei mellett sem. A jogos önhatalom tulajdonképpen a birtokháborítás elhárítása a birtok védelméhez szükséges mértékben³⁰, amely sajátos idődimenzióval rendelkezik. Ez – a többi védelemfajtaival ellentétben – azt jelenti, hogy az elhárító cselekménynek alapvetően a birtoksértő aktus idejére kell korlátozódnia, amely alól kivétel az elvont birtok visszaszerzése, melyre szintén lehetőség nyílik, de csak akkor, ha *más birtokvédelmi eszközök igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet meghússítaná* [Ptk. 190. § (2) bek.]³¹.

A posszeshórius birtokvédelem leginkább a Ptk. 191. §-ában nyer szabályozást, és lényegét a jegyző általi tényvizsgálat képezi. Ezen túlmenően – petitórius elemként felfogható – jogcím összemérésre is sor kerülhet, ha a birtokháborító a – peresnél jóval rövidebb és egyszerőbb – eljárás folyamán nyilvánvalóvá teszi, hogy a birtokvédelmet kérő nem jogosult a birtoklásra, illetőleg annak megzavarását túrni volt köteles. E túrésre kötelezés szempontjából releváns jogi aktus lehet például egy jogszabályi rendelkezés, vagy hatósági határozat, míg a nyilvánvalóság fogalmának mibenlétét segít megvilágítani az a körülmény, hogy csak akkor tagadható meg a birtokvédelem, ha kétséget kizáróan bizonyítást nyer például a birtoklási jogosultság kizártsága³².

A petitórius birtokvédelem *causák* összemérésén alapul, így az alapkérdés az, hogy a birtokvédelemért folyamodónak erősebb-e a joga a birtoklásra, mint annak, aki a birtoklásban megzavarta. Itt fontos azonban észrevenni, hogy nem azt vizsgálják, hogy a jogvita feleinek van-e a birtoklásra abszolút – vagyis mindenkivel szemben érvényes – jogcíme, hanem azt, hogy kettejük viszonyában kinek a jogcíme erősebb³³. Ennek az interperszonális összemérési helyzetnek köszönhetően a jogcím vizsgálata mindig relatív, és ez határozza meg a szerkesztendő modell perspektíváját is. Birtokperre egyébként a Ptk. 192. §-a alapján három esetben kerülhet sor: a jegyző határozata elleni jogorvoslatként; a birtokháborítástól számított 1 év eltelte után (mivel e határidő elteltével csak a bírósági út áll nyitva); valamint határidőtől függetlenül, amennyiben a birtokláshoz való jogosultság is vita tárgyát képezi. A jegyző határozata ellen közigazgatási úton nincs helye jogorvoslatnak, ezért a bíróságnak a megtámadott határozat minden elemét vizsgálnia kell, és előfordulhat a sikeresen elrendelt posszeshórius birtokvédelem felülvizsgálata is, ami a modell szempontjából szintén jelentőséggel bír. Fontos kiemelni azonban, hogy a védelemfajták, bár külön eljárások

³⁰ Menyhárd: i.m. 504. o.

³¹ E rendelkezést a hatályba nem lépett új Ptk. is szó szerint tartalmazza.

³² A valószínűsíthető igazságtartalmú állítások ezért véleményem szerint kizárják e védelem megtagadását.

³³ Menyhárd: i.m. 494. és 502. o.

épülnek rájuk, alapvetően egy komplex védelem két oldalát jelentik, és nem éles határokkal elválasztott merev kategóriák. A jegyző előtti eljárásban megtalálható – még ha korlátozottan is – a petitórius jelleg, míg a tényleges állapotról birtokper folyamán sem lehet megfelelkezni. Ennek tükrében a védelemfajták teljesen elkülönített tárgyalása nem célravezető, ám azzal, hogy a posszeshórius védelmi elemek szerepeltetése mellett a relatív jogcím-összemérésre kerül a hangsúly, érzékeltethető lesz a felépítendő modell petitórius perspektívája. A vázolt irányra tekintettel mindenképp része a formalizálásnak a Ptk. azon rendelkezése, miszerint a „*birtokos jogcíme szerint részesül birtokvédelemben azzal szemben is, akitől birtokát származtatja, illetőleg, akinek birtokát időlegesen átengedte*” [Ptk. 188.§ (3) bek.]. A mondatban szereplő „*származtatja*” kitétel egyértelműen a már bevezetett főbirtokos-albirtokos relációban ruházza fel az albirtokost jogosítványokkal, melyet a hatályba nem lépett új törvénykönyv *expressis verbis* is tartalmaz, hisz a 4:4. §-ának (3) bekezdése kimondja, hogy „*az albirtokos jogcíme szerint részesül birtokvédelemben a főbirtokossal szemben.*”

A birtokvédelem összetettségét tovább árnyalja, hogy a Ptk. – és a szöveget szó szerint átemelő új kódex is – rögzíti, hogy *a békés birtoklásban megzavart fél jogosultságát vélelmezni kell* [Ptk. 192. § (3) bek.]. Ez átfogalmazva azt jelenti, hogy a pusztán tények által keletkeztetett jogos birtok vélelme egészen addig fennáll, amíg ki nem derül, hogy nem volt békés, tehát például tilos önhatalommal szerezték. Érdekes, hogy a birtokper szabályai között meghúzódó vélelem mennyire hasonlít a jegyző által nyújtható birtokvédelem elrendelési feltételeinek szabályozásához, hiszen lényegében ott is egy tény keletkezteti a jogosultság vélelmét, amit azonban nem kell vizsgálni egészen addig, ameddig valaki ezt a vélelmet nem dönti meg annak nyilvánvalóvá tételével, hogy a birtokvédelmet kérő nem jogosult a birtoklásra vagy a zavaró behatást túrni volt köteles. A két szabály között tehát lényegében annyi a különbség, hogy a birtokper esetén *expressis verbis* szerepel a békés birtoklás alapján vélelmezett birtoklási jogosultság, míg a sommás birtokvédelem esetén e vélelem meghúzódik a háttérben, majd nyilvánvaló megdöntése esetén rögtön bekerül az eljárás fókuszába.

3.1.4. A birtok megszerzése és megszűnése

A birtokvédelemhez kapcsolódóan szólni kell továbbá a vizsgálandó kérdések egyik még nem említett területéről, egészen pontosan a birtok megszerzéséről és megszűnéséről. Ez azért kiemelten fontos, mert nem jogosult a védelemre az, akinek a birtoka végleg elveszett. Az új

törvénykönyv értelmében a birtok elvesztésének (és ezáltal megszűnésének) minősül, „*ha a birtokos a dolog feletti tényleges hatalomgyakorlással véglegesen felhagy*”[4:3. § (1) bek.], illetve az is, ha a régi birtokos akaratától függetlenül valaki más szerzi meg a birtokot³⁴. E két eset kapcsán számos paraméter vizsgálatának szükségessége merül föl, így például a hatalomgyakorlással való felhagyás esetén eldöntésre vár, hogy a birtokos időlegesen hagyott-e fel a birtoklással, esetleg átengedte valaki másnak vagy éppen őt magát akadályozzák a birtoklásban. A birtok más által történő megszerzése kapcsán pedig megkerülhetetlen a birtokszerzés eseteinek áttekintése. A birtokszerzés történhet eredeti (azaz másoktól független) és származékos módon, de a birtokvédelem és a birtok elvesztése tekintetében leginkább a dolog feletti hatalom másoktól független tényleges megszerzését jelentő eredeti birtokszerzés releváns, mivel a származékos szerzőmódok alapvetően akarategyezés útján jönnek létre. A jogügyleti természetű birtokátruházás esetei – így az új Ptk. által is bevezetett tulajdonképpeni *brevi manu traditio*, *constitutum possessorium*, *longa manu traditio* és *cessio vindicationis*³⁵ – a birtokvédelem kapcsán egyedül a jogcímek összemérése folyamán kaphatnak szerepet, mivel elképzelhető, hogy valaki az erősebb jogcímmel épp egy effajta szimbolikussá vált *traditio* által rendelkezik. E kategóriákról annyit kell rögzíteni, hogy az eredetileg kézből kézbe történő átadás (*traditio*) jelképesse válásának római jogban is előforduló esetei, melyek közül a *brevi manu traditio* az addigi albirtokost (fő)birtokossá teszi; a *constitutum possessorium* ennek ellentétéként a birtokot átruházó felet változtatja albirtokossá; a *cessio vindicationis* a jogügyletben résztvevő felek közötti megegyezés révén birtokigényt ruház át egy harmadik, dolog feletti tényleges fizikai hatalmat gyakorló személlyel szemben, míg a *longa manu traditio* azt jelenti, hogy az eredeti birtokos a dolog felett gyakorolt hatalmával felhagyva tudatosan lehetővé teszi a másik fél birtokszerzését³⁶. E vázlatos áttekintés egyelőre bőségesen elegendő a fogalmak modellbe való beépítéséhez, ezért a továbbiakban érdemes az eredeti birtokszerzés közelebbi vizsgálatára fókuszálni. Ahogy korábban a birtokos fogalmának rögzítése körében bemutatást nyert, a jog a birtok (eredeti) megszerzésének a dolog feletti hatalom tényleges megszerzését tekinti, ám közelebbről nem határozza meg, hogy mit ért ez alatt. Az, hogy a dolog feletti tényleges hatalom megszerzése mikor, illetve, hogy egyáltalán bekövetkezett-e, az adott eset összes körülménye alapján a közfelfogás szerint kell megítélni. Alapvetően tehát a *communis opinio* tölti ki a fogalom kereteit, néhol szétfeszítve, néhol szűkítve azt, ami jelentősen megnehezíti a formalizálásra

³⁴ Ez tulajdonképpen a 4:3. § (1) bekezdés második fordulatának átfogalmazása.

³⁵ 2009. évi CXX. törvény 4:2. §.

³⁶ Menyhárd: i.m. 498. o.; Földi–Hamza: i.m. 305–307. o.

törekvők munkáját. A *communis opinio* segítségével hívása sok esetben azt is jelenti, hogy a ténylegességen túlmenően kell értékelnit az adott tényállást a konkrét jogvita eldöntése érdekében. Ez másképpen fogalmazva a köznapi gondolkodással nehezen összeegyeztethető eredmények kiszűrését segíti úgy, hogy addig kell főszabályként a ténylegesség vizsgálatából kiindulni, amíg a *communis opinio* alapján elkerülhetetlen nem lesz a tényállás egyéb szempontok szerinti értékelése³⁷.

3.1.5. A modell holdudvarát képező egyéb kategóriák

Az eddigiekben ismertettelt leltár nem teljes, mivel egy alapos fogalmi elemzésre törekvő polgári jogi tanulmány viszonylatában valószínűleg több fehér foltot is tartalmaz. Ám e helyütt ismét kiemelném, hogy e dolgozat célja nem egy ilyen elemzés, hanem a birtokvédelem gépi modellezhetőségének körüljárása, illetve a modell konstrukcióját szegélyező akadályok természetének megvilágítása. Ezen akadályok közül az első – és talán az egyik legfontosabb – persze az, hogy a jogi fogalmak közötti kapcsolatrendszer szerteágazó jellege miatt nem lehetséges egy kizárólag birtokvédelemre redukált fogalmi hálót izolálni, hiszen például a birtoklás alanyi oldalához hozzátartozó birtoklási képesség (mely tulajdonképpen az általános polgári jogi jogképesség), valamint a jogok gyakorlásához szükséges cselekvőképesség is vizsgálható, sőt vizsgálendő, mégsem kizárólag a birtok és birtokvédelem körében értelmezhető fogalmak³⁸. A vázolt lista tekintetében tehát leszögezhető, hogy az a birtok és birtokvédelem koncepciójához első látásra is nyilvánvalóan hozzárendelhető komponenseket tartalmazza, míg a modell megalkotása folyamán lezajló további ismeretrendszerzés következtében fókuszba kerülő fogalmak nem képezik hasonló részletességű elemzés tárgyát, ám azok utalásszintű feltüntetésétől e célok és keretek között sem célszerű eltekinteni.

³⁷ Ilyen egyéb szempont lehet például a birtok elemeként megismert *animus*, illetve a szándéknak megfelelő hatalomgyakorlás számára nyitva álló tér. Ezért lehetséges például az, hogy az állaton halálos sebet ejtőt illeti a birtoklás joga abban az esetben is, ha a tényleges fizikai uralmat nem ő szerzi meg elsőként, mivel a ténylegességen túlmutató értékelési szempontot jelent a birtoklási akarat valamint az a korai fizikai behatás (sebesítés), ami később más tényleges uralmát megalapozta. Erről lásd Menyhárd: i.m. 496. o.

³⁸ Ugyanez a helyzet például a jó- és rosszhiszeműséggel, vagy akár az elbirtoklás szabályaival is.

4. A modellezés karakterisztikája

A modellezés alapvetően mindig a vizsgált jelenség(ek)re vonatkozó ismereteink – rendszerezés igényével fellépő – formális kifejezése, mely sosem öncélú tevékenység. A fogalmi kapcsolatok tisztázásán és az esetleges ellentmondások feltárásán túlmenően azonban jelen tanulmány egy további, jól körülhatárolható törekvést is felmutat, mégpedig egy olyan – legalább részben – automatizált rendszer alapvonalainak felvázolása képében, mely végső soron a jogalkalmazói döntések gépi támogatását célozza. A modellezés mikéntjére mind a modellezendő terület, mind a rendelkezésre álló eszközök sajátosságai befolyással bírnak, ezért nem árt néhány szót ejteni egy birtokvédelemhez kapcsolódó joganyag feldolgozását megkísérlő rendszer informatikai vetületéről sem.

A tervezendő rendszerrel szemben jelen körülmények között speciális elvárások támaszthatóak, mivel képesnek kell lennie egy helyenként nem túl erős kontúrt felvonultató fogalmi háló reprezentálására és az adott jogesetek tényállásainak alapulvétele általi következtetésre, mely végső soron azt a – már említett – végső kérdés eldöntését célozza, hogy adott tényállás esetén, megilleti-e a kérelmezőt a petitórius birtokvédelem. Minderre tekintettel célszerűnek mutatkozik egy olyan *szakértői rendszer* konstruálása, mely alapvetően – ám nem feltétlenül kizárólagosan – a vizsgált fogalmak megjelenítésére hivatott ún. *következtetési fán* lépkedve végez következtetéseket. A tervezési folyamat megértését nagymértékben elősegíti e két fogalom közelebbi megismerése, ezért a következőkben ezek mibenlétének rövid tisztázására vállalkozom.

4.1. Szakértői rendszerek³⁹

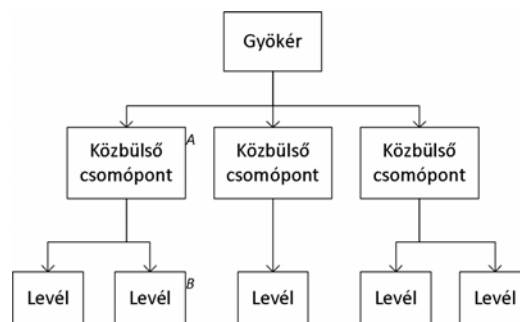
A szakértői rendszerek mindegyike rendelkezik egy ún. tudásbázissal (*knowledge base*), amely az adott szakterületen értelmezhető tudást hivatott ábrázolni valamilyen formalizmus segítségével (tudás-reprezentáció), valamint egy következtető mechanizmussal (*inference engine*), amely a tudásbázis felhasználásával képes megoldani a rendszerbe inputként bevitt paraméterekkel megadott problémát. E rendszerek tehát tipikusan úgy épülnek fel, hogy a problémák megoldásához emberi szaktudást használnak, mely tudás rögzíthető speciális formális nyelven, de elképzelhető egyéb, a rendszer implementációja – azaz a program

³⁹ A szakértői rendszerek kérdésével kapcsolatban további elemzést tartalmaz egy korábbi munkám. Koncsik Anita: *A jog és annak helyessége az MI-kutatások nézőpontjából*. In: *Jogelméleti szemle*, 2011/2. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/koncsik46.html> (utolsó letöltés: 2011. június 20.)

szerkezete, a használt algoritmusok, stb. – által megkövetelt megjelenítési mód is. E rendszerek tipikusan különböző jogágak illetve jogterületek joganyagának feldolgozására és az azokhoz kapcsolódó egyes jogalkalmazási illetve jogértelmezési kérdések megoldására – vagy legalábbis tisztázásuk elősegítésére – törekednek, hangsúlyozottan döntéstámogatási funkciót valósítva meg. Jelen tanulmány szempontjából a leglényegesebb kérdés az, hogy a petitórius birtokvédelemmel kapcsolatban mi és hogyan kerül be a tudásbázisba, mellyel majd a következtetéseket végezzük. A tudás kinyerésének és reprezentációjának módszerei igen változatos képet mutatnak. A szakirodalom legtöbbször szabály- és esetalapú, valamint e két perspektíva ötvözetét jelentő vegyes (*hybrid*) rendszereket különböztet meg⁴⁰, ám e felosztás mellett elképzelhető egyéb reprezentációs eszközök – így például szemantikus vagy neurális hálók⁴¹ – felhasználása is a rendszerek konstrukciója folyamán. Esetünkben a tudásreprezentáció egy, a megismert tudásanyag sajátosságait szem előtt tartó következtetési fa segítségével megy végbe, melynek részletes jellemzőit – a szakértői rendszer következtető komponense által használt algoritmus leírásával egyetemben – a következő szakasz tartalmazza.

4.2. Következtetési fa és algoritmus

E helyütt először is érdemes pontosítani, hogy mit is jelent a következtetési fa. A fa alapvetően egy gráfelméleti fogalom, ami élekkel egymáshoz rendelt csomópontok olyan halmazát jelöli, melyben nincsen kör⁴². Az alábbi ábra szemlélteti egy (matematikai értelemben vett) irányított fa általános felépítését:

⁴⁰ Lásd erről például James Popple: *A Pragmatic Legal Expert System*, PhD thesis, Australian National University, Canberra, 1993. 10. o. A felosztás lényege abban ismerhető fel, hogy a szabályalapú (*rule-based*) rendszer tudásbázisában tények és „ha-akkor” (azaz kondicionális logikai funktorok segítségével megadott) szabályok találhatók, míg az esetalapú (*case-based*) rendszerek tudásbázisát korábban már megoldott problémák – így korábbi jogeset-tényállások és az azokhoz kapcsolódó ítéletek formális leírása – alkotják.

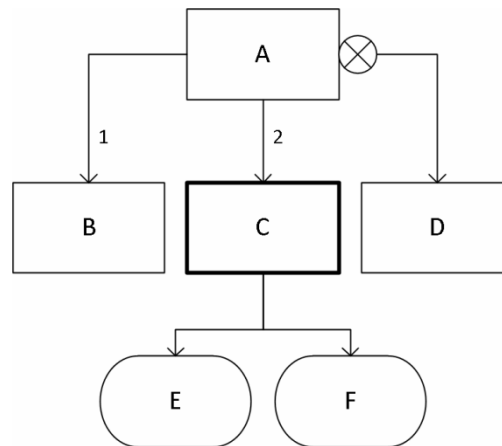
⁴¹ A szemantikus hálók gráfok segítségével jelenítenek meg fogalmi összefüggéseket, a neurális hálók pedig mesterséges neuronok hálózatoként sajátítják el és tárolják az adott terület specifikus tudásanyagát.

⁴² A fákrol és a gráfokról lásd bővebben Katona Gyula Y. – Recski András – Szabó Csaba: *A számítástudomány alapjai*. Typotex Elektronikus Kiadó, 2002. 2. fejezet.

A felállítandó modell alapját a következtetési fa *gyökerében* található kérdés alkotja, vagyis végső soron minden komponens közvetve vagy közvetlenül annak eldöntését hivatott segíteni, hogy a birtokvédelemért folyamodó felet megilleti-e a birtokvédelem azzal szemben, aki őt birtoklásában – álláspontja szerint – zavarja. A fa gyökere az az elágazás, általánosságban ún. *csomópont*, amely nem valamilyen másik csomópontból származik. A közbülső csomópontok a már említett döntés meghozatalához szükséges eldöntendő kérdéseket jelenítik meg, míg a fa *levelei* olyan csomópontok, ahol nem ágazik tovább a fa, s esetünkben e levelek fogják a rendelkezésre álló, további esetekre nem bontható tényeket reprezentálni. Az ábrán *A*-val jelölt csomópont a *B* jelű levél *szülője*, míg *B* *A*-nak gyereke⁴³.

Ahogy azt már jeleztem, a modell egy következtetési fára épül, ahol a következtetési jelző a szakértői rendszer következtető komponensének algoritmusára utal. A szakértői rendszer feladata egészen pontosan az, hogy a rendelkezésre álló tényekből kiindulva megpróbálja utat keresni a fa gyökeréhez, mégpedig úgy, hogy amennyiben nem talált utat, jelezze az elakadás tényét, ám ha talált utat, akkor rögzítse az út során bejárt csomópontokat is. Azokat a csomópontokat, amelyeket sikerül érintenie, *aktív* csomópontnak nevezzük majd, míg minden más csomópont *inaktív* marad. Egy aktív csomópont mindig az adott pont – nem kizáró – gyerekeiben rögzített feltételek fennállására utal, míg az inaktív csomópontok olyan feltételeket jelenítenek meg, amelyeket nem sikerült igazolni. Azt, hogy egy csomópont aktívnek minősíthető-e, mindig a csomópont jellege, valamint a gyerekei állapota (aktív vagy inaktív) határozza meg. Egy csomópont lehet ÉS vagy VAGY csomópont. Egy ÉS csomópont akkor aktív, ha az összes gyereke aktív, a VAGY csomópont pedig akkor, ha legalább egy gyereke aktív. Minden csomópontnak lehetnek *kizáró* gyerekei, ezek a gyerekek az adott feltételt kizáró eseteket reprezentálják. Tehát egy csomópont jellegétől függetlenül nem lehet aktív, ha egy vagy több kizáró gyereke aktív. Az egy szülő alá tartozó VAGY csomópontokhoz továbbá megadhatunk egy rendezést, ami az adott csomópontok egymáshoz képesti prioritását határozza meg. Néhány esetben a prioritásokat egyszerűen számokkal jelöljük: minél magasabb a szám, annál nagyobb prioritású az adott csomópont, a páronkénti összehasonlítás pedig megegyezik e számok összehasonlításával. A bevezetett fogalmak jelölésrendszerét és egymáshoz való viszonyát az alábbi ábra szemlélteti:

⁴³ Itt meg kell jegyezni, hogy a modellben a levelek kizáró gyerekei megengedettek lesznek.

Az ábrán A jelű csomópont gyerekei B , C és D . C egy ÉS csomópont, míg A , B és D VAGY csomópontok. D A -nak kizáró gyereke. Az A csomópont szerepét a következtetési fában úgy fogalmazhatjuk meg, hogy A akkor igaz, ha B és C közül legalább az egyik igaz, de D nem igaz. B prioritása 1, C prioritása 2. A fa leveleit (E és F) lekerekített téglalapok jelölik. B és D a fában nem levelek, gyerekeiket viszont az átláthatóság kedvéért nem tünteti fel az ábra. Idővel könnyen belátható, hogy ezek a jelölési módszerek nagyban javítják az ábrák áttekinthetőségét, mivel ennek folyományaképpen például megtehetjük, hogy a B alá tartozó részfat (B , B összes gyereke, valamint azok gyerekei, stb.) egy külön ábrán rajzoljuk fel, ahol B a fa gyökere.⁴⁴

Az útkeresés a fában tulajdonképpen annak vizsgálatát jelenti, hogy az adott csomópont aktiválható-e vagy sem. A fa gyökerének aktiválása ennél fogva úgy is felfogható, hogy létezik út a bizonyítható tények és a fa gyökere között. A szakértői rendszernek az összes lehetséges utat meg kell találnia, mivel látni fogjuk, hogy a végső döntést az határozza meg, hogy a birtokperbe bocsátkozó felek milyen úton jutottak el (már ha egyáltalán eljutottak) a fa gyökeréig. A következtető komponens egy csomópont kiértékelésekor – vagyis annak eldöntésekor, hogy a csomópont aktív vagy sem – az alábbi algoritmus szerint jár el:

1. Ha a csomópont egy levél, akkor a rendszer a rendelkezésre álló tények alapján dönti el, hogy a csomópont aktív vagy sem. Egy jól megtervezett következtetési fában csak olyan levelek találhatók, amelyek egyértelműen eldönthetők, ha máshogy nem, úgy, hogy a rendszer a felhasználónak tesz fel egy kérdést. A következtetési fa egy levelének példája a következő:

⁴⁴ Ez tulajdonképpen ahhoz hasonló, amikor egy hosszabb megjegyzést lábjegyzetként a lap aljára helyezünk át, egy számmal jelölve, hogy a szöveg mely részére vonatkozik.

Bérleti szerződés
B bérlő, A bérbeadó,
X a bérleti jogviszony tárgya

A rendszer a levél kiértékelésekor kereshet az összes bérleti szerződést tartalmazó (egyelőre természetesen csak fiktív) adatbázisban, vagy megkérdezheti a felhasználót, hogy létezik-e ilyen bérleti szerződés.

2. Ha a csomópont nem levél, akkor a következtető komponens előbb kiértékeli a csomópont összes gyerekeit (ugyanezen algoritmus szerint), majd a következő szabályokat alkalmazza:

- a. Ha a csomópontnak van olyan kizáró gyereke, amelyik aktív, a csomópont biztosan inaktív.
- b. Ha a csomópont egy ÉS csomópont, akkor csak abban az esetben lesz aktív, ha az összes (nem kizáró) gyereke aktív.
- c. Ha a csomópont egy VAGY csomópont, akkor abban az esetben lesz aktív, ha legalább egy (nem kizáró) gyereke aktív.

Az algoritmus bemutatásánál használt „Bérleti szerződés” nevű csomópontban eddig nem tárgyalt elemekre bukkanhat a figyelmes szemlélő. A B , T , X jelöléssel ellátott ún. entitások szerepe, hogy a következtetési fában szereplő nem logikai fogalmakat (például dolgokat, természetes és jogi személyeket, stb.) egy-egy egyedi címkével lássák el, így lényegesen javítható a faszervezet egyértelműsége. Ennek fényében például az alábbi, a következtetési fa gyökerében használt jelölés értelmezése a következő: a B -vel jelölt birtokos a H -val jelölt birtokháborító személlyel szemben az X birtoka kapcsán birtokvédelemre jogosult⁴⁵.

Birtokvédelem illeti meg
 B birtokos,
 H birtokháborító,
 X dolog

A birtokvédelemre való jogosultság vizsgálata kapcsán szót érdemel, hogy a fán történő útkeresést a birtokperben részt vevő felek mindegyike szemszögéből el kell végezni, hiszen csak így biztosítható a petitorius birtokvédelem velejét képező jogcím (jogosultság)

⁴⁵ Fontos látnunk, hogy ezt követően, ha a fában az e csomópont alatt szereplő másik csomópontban a B , H , X címkéket használjuk, azzal egyértelművé tesszük, hogy ott a korábban azonos névvel ellátott entitásokra gondolunk, pl. a bérleti szerződésben bérlőként szereplő B alatt ugyanazt a személyt értjük, aki a birtokvédelmet kéri.

összemérés. A következtetési fában ennek megfelelően kétszer végzünk, két különböző „birtokosi” pozícióból kiindulva keresést. Birtokvédelemre a birtokvédelmet kérő akkor jogosult, ha

- a) a saját szemszögéből végzett útkeresés eredményes volt, tehát a következtető komponens talált legalább egy utat a fa gyökeréhez, [ÉS]
- b) a birtokháborító nézőpontjából a keresés vagy eredménytelen, vagy a keresés során aktívnak értékelt egyes csomópontok prioritása kisebb volt, mint az azonos csomópontoké a birtokvédelmet kérő esetében.

A prioritásokra természetesen csak a VAGY csomópontok esetében kell figyelemmel lenni, hiszen egy ÉS csomóponthoz mindig csak egyetlen úton lehet eljutni, nevesint az összes gyerek aktív státusza esetén. Amennyiben összehasonlításra kerül sor, a fák gyökerétől kiindulva, minden csomópontnál megvizsgáljuk, hogy a mindkét fában aktív csomópontok gyerekei közül melyiknek nagyobb a prioritása, a maximális prioritás egyezése esetén pedig azt is figyelembe vesszük, hogy a többi aktív gyerek egymáshoz viszonyított prioritása milyen (pl. ha az „A” fában egy csomópontnak a 2-es, a „B” fában a 2-es és 1-es prioritású gyereke is aktív, akkor a „B” fában lévő csomópontot ítéljük nagyobb prioritásúnak). E pontra elérkezvén azonban úgy vélem, hogy az algoritmus és a következtetési fa bevezető igényű elemzése megtörtént, s a továbbiakban esetlegesen szükségessé váló kiegészítő jellemzésre már a ténylegesen kialakított modell interpretációja folyamán kerül sor. Ennélfogva rá is térek a petitórius birtokvédelem munkamodelljének ismertetésére.

5. A petitórius birtokvédelem formális gépi modelljének vázlata

A célok, a szakterület-specifikus tudásanyag és a reprezentáció tekintetében rendelkezésre álló eszközök ismertek. A mellékelt ábra ezért magának a modellnek a vázlatát tartalmazza a már bemutatott jelölési rendszer keretein belül. (*Melléklet*)

A modell alapvetően a hatályba nem lépett törvénykönyv rendelkezéseinek szövegét veszi alapul, de ez nem jelenti azt, hogy a jelenleg hatályos jogszabályhelyek alapján ne lehetne megkísérteni a modellezést. Annak, hogy végül mégis a 2009-ben elfogadott kódex szövege dominál, több oka is van. Először is le kell szögezni, hogy e tanulmány tulajdonképpen egy gondolat kísérlet, mely során a hangsúly a modellezés nehézségeinek bemutatására tevődik. A nehézségek természetének megvilágítása pedig már egyetlen modell

kapcsán is világossá válik, így nincs szükség feltétlenül összehasonlító modellezésre⁴⁶. A második ok abban rejlik, hogy a jelenleg hatályos kódex szövege több, a természetes nyelven történő megfogalmazásból adódó bizonytalanságot tartalmaz, míg az új törvénykönyvben több helyen explicit módon jelenik meg a jogászai műnyelven történő fogalmi gondolkodás. A harmadik – részben az előző egyfajta folyományaként felfogható – okot végül az a megfontolás szolgáltatja, hogy a jelenleg hatályos szövegezés tulajdonképpen a jogtudomány által mögé telepített dogmatikai tudásanyaggal egyetemben hívta életre az új kódexben *expressis verbis* megjelenő fogalmakat. Ez tehát azt jelenti, hogy a jelenleg hatályos jogszabályhelyek formális modellezésekor bűvópatakként ugyanúgy meghúzódnának azok a jogirodalomból vagy bírói gyakorlatból kinyerhető dogmatikai megfontolások, melyek az elfogadott, ám hatályba végül nem lépett törvénykönyvben immár normaszöveg szinten találhatóak meg. E megkötés természetesen nem jelenti azt, hogy az új kódex minden dogmatikai elhatárolást és iránymutatást magáévá tett, csak azt jelzi, hogy formális módszerekkel valamivel könnyebb vele dolgozni.

A koncepcionális csomópontokat tartalmazó következtetési fában megtaláljuk a már említett gyökeret, az elágazási csomópontokat és a leveleket is, de fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a modell egyfajta redukcionista szemlélet eredménye. Ennek következtében lehet, hogy jelen keretek között levélként szerepel egy vizsgálandó tény, de nem kizárt, hogy a későbbiekben további elemzés tárgyává válva kiegészítések szükségességét vetítse előre. A modell a birtokvédelem petitórius aspektusát, vagyis a jogcím összemérés eredményeként előálló védelemhez való jogosultság megítélését, és az ehhez kapcsolódó kérdéseket próbálja megjeleníteni. A jogcím összemérés algoritmizálása nem egyszerű, mivel a polgári jogban például nincsen kötelmi típuskényszer, így nem lehetséges egy dolog birtokára vonatkozóan a birtoklásra vagy használatra vonatkozó jogviszonyt létrehozó kötelmek taxonomikus felsorolása sem, ami miatt az ábrába is csak exemplifikatív jelleggel került be néhány gyakori jogcím⁴⁷, és ugyanezen okból szerepelnek kérdőjelek a prioritások helyén. Emellett nem tanácsos arról sem megfeledkezni, hogy birtoklási jogosultságot nem csak a tisztán kötelmi jellegű, illetve nem csak jogügyletek alapoznak meg. Utóbbira szolgálat példát egy jogerős bírósági határozat, az előbbire pedig a korlátolt dologi jogok körében szabályozott zálogjoghoz kapcsolódó zálogjogviszonyból eredő birtoklási jogosultság (például kézizálog esetén). Az, hogy adott esetben fennáll-e egy használatra/birtoklásra jogosító jogviszony, egy

⁴⁶ E ponton egyébként arról sem szabad megfeledkezni, hogy a régi és az új kódex szövegezése között birtok tekintetében sok helyütt átfedés tapasztalható.

⁴⁷ Ezt szemlélteti a jogcímek foghíjas leltárát lezáró három ponttal (...) jelzett csomópont is.

már említett speciális adatbázis felépítésével lehetne esetleg automatizálni, ahol a formális szempontok alapján tárolt tényállások hús-vér szakértők általi minősítése (releváns jegyek szelekciója, kategorizálása, esetleg általános szabály kiemelése) teszi lehetővé az így konstruált rendszer „betanítását”, mely kellő mennyiségű példa feldolgozását követően esetleg önálló tipizálásra és értékelésre is vállalkozhat, programozott tanulási képességeitől függően⁴⁸. E tevékenység azonban nem érinti magát a következtetési fán lépkedő következtetési komponenst, mert számára az egyetlen fontos dolog az, hogy – akár az említett külső adatbázisból, akár a jogalkalmazó mint felhasználó megkérdezése által – elegendő információt nyerjen arról, hogy létezik/létezett-e valamelyik oldalon birtoklásra jogosító jogviszony. Ezen információk elégtelensége esetén a rendszer elakad a fában, s amennyiben képes jelezni az elakadás okát, a jogvita tényállásának alapos feltárására kerül sor, pontosan úgy, mint amikor például a Legfelsőbb Bíróság a tényállás feltárásában mutatkozó hiányosságok miatt az alsóbb fokon eljárt bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezi. Kiegészítő megjegyzésként ide kívánkozik, hogy a birtoklási jogviszony fennállásáról, érvényességéről, esetleges megszűnéséről vagy szüneteléséről szintén kellő alaposággal feltárt tényeket kell a rendszerbe inputként bevinni, melynek strukturálásához e jogviszonyok részletszabályaiban találunk megfelelő segítséget. Így például a használati kötelek (bérlet, haszonbérlet, haszonkölcsön), vagy a letéti szerződések (gyűjtő, rendhagyó, szállodai letét) szabályait az új kódex rendelkezései között találjuk, de a szintén használati kötelemként felfogható, ám speciális (közvetett) tárgyára tekintettel külön törvényben⁴⁹ helyet kapó lakás- és helyiségbérlet részletes szabályait már nem az új törvénykönyv tartalmazza. Az ábrára tekintve ezért világossá válik, hogy egy birtoklási jogviszony meglétére vonatkozó állítás (csomópont aktiválás) már eleve egyfajta konklúzió, azaz az adott dologra vonatkozó szabályozás tükrében mindig további levelekre bontás a cél. Ennek fényében olyan eldöntendő kérdések kerülhetnek majd előtérbe, mint például az, hogy az adott bérleti szerződést érvényesen mondta-e fel a bérbeadó, milyen speciális szabályok vonatkoznak a letéti szerződés megszűnésére, vagy éppen mi minősül a haszonbérleti szerződésben

⁴⁸ A vázolt célok tükrében e rendszerek mintaillesztésben rejlő potenciálját kell kiaknázni, tanulási képességeik pedig neurális hálók bevonásával javíthatóak. E tanulási képességről lásd bővebben Stuart J. Russell – Peter Norvig: *Mesterséges Intelligencia- Modern megközelítésben*. Panem Könyvkiadó, Budapest, 2000. 665. skk.

⁴⁹ Lásd a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló, 1993. évi LXXVIII. törvényt, mely egyébként a jelenleg hatályos Ptk. mellett is alkalmazandó lakás céljára szolgáló ingatlant érintő birtokviták esetén.

kialakított jogviszony keretein túlterjeszkedő „joggyakorlásnak”. E részletek igen fontosak, de – a modell vázlatos jellegére tekintettel – feltüntetésük nélkülözhető⁵⁰.

Az ábrán feltüntetett jelölések közül nem ismert még a csillag, illetve a felhő jelentése, ezért az alábbiakban ezek szerepéről ejtek néhány szót. A csillag rekurzív műveletet jelöl, ami azt takarja, hogy az alsóbb szinten megjelenő csomópont helyét egy ugyanolyan részfa veszi át, mint a felsőbb szinten található csomóponttal kezdődő, ám az entitás nevek az alsóbb szinten megadottak közül kerülnek ki. E konstrukció lényege az, hogy segítségével kezelhetővé váljanak a birtokszármaztatási lánc alap- és speciális esetei is, vagyis például az, hogy egy tulajdonos-bérlő-albérlő viszonyban kifejezhetővé váljon a bérlő fő- és albirtokosi minősége, természetesen a birtokper sajátosságainak megfelelően mindig csak a birtokperben részes másik félhez képest. A felhő grafikus megjelenítési formaként pedig azt hivatott szimbolizálni, hogy nem vagy csak nagyon kevés kapaszkodó áll rendelkezésre a modell adott helyén szereplő fogalom formális elemzéséhez. Így például a dolog birtokának eredeti megszerzésekor gyakran a közvélekedésre kell hagyatkozni az eset összes körülményének figyelembe vételével, ahol corpus és animus vizsgálata segít, de nem bír minden kétséget kizáró jelleggel. Ugyanez a helyzet a háborítás fogalmával, főleg, ha adott esetben esetleg szomszédjogi szabályok bevonása által érdekmérlegelés is szükségesnek mutatkozik, de szintén hasonló problémák forrása az „időleges felhagyás” vagy „időleges akadályoztatás” idő- és egyéb dimenzióinak megítélése. E kérdésekben formálisan felírható interpretációs és döntési szabályokat nehéz, de nem feltétlenül lehetetlen generalizálni, ám nem minden esetben magát a következtető komponenst kell erre a feladatra „átszabni”. E nehezen megragadható fogalmak kitöltésére speciális rendszerek (ágensek) tervezhetőek, melyek akár a jogalkalmazói gyakorlat szisztematikus feldolgozása, akár egyfajta laikusokból vagy szakértőkből álló minta általi betanítás útján megkísérelnek választ adni, hogy mit is jelent a köz vagy a szakma vélekedése egy adott fogalom tekintetében. Az ágenstervezés ma létező mesterséges intelligencia-kutatási terület, ezért mindenképp szeretném hangsúlyozni, hogy ezen első látásra teljesen reménytelennek látszó problémakör megoldása – ha nem is teljes körűen, de – kilépett az utópisztikus képzelgések világából⁵¹. A felhők szerepének tisztázásával egyébként a modell leíró jellemzésének végéhez érkeztünk, melyet a

⁵⁰ E tanulmány keretei között egyébként céлом nem más, mint a lehetséges továbbfejlesztési irányvonalak feltérképezése és ajánlások megfogalmazása.

⁵¹ A tanulásra képes ágens tervezéséről lásd még Russel-Norvig: i.m. 705. skk., illetve a jog világában működő vagy ott a jövőben működni képes ágensekről korábbi írásomat (lásd 39. lábjegyzet).

továbbiakban a következtetési komponens algoritmusának egy gyakorlati példával történő tesztelése követ.

5.1. A rendszer munka közben

A felállított munkamodellt a legegyszerűbben egy fiktív tényállás feldolgozása közben ismerhetjük meg. A fikció preferálása azért indokolt, mert a jelenlegi bírói gyakorlatból teljes egészében kiemelt tényállások esetén nem kerülhető meg a modell részletszabályokkal történő kibővítése (akár eljárási kérdések vizsgálata, akár a már említett utaló szabályok beépítése által), ami az áttekinthetőség romlásához, valamint témánk szempontjából kevésbé releváns kérdések taglalásához vezethet. Ez nem jelenti azt, hogy a modell teljesen alkalmatlan egy konkrét bírói döntés gépi leképezésére, csupán azt, hogy ehhez a vázlatos jelleget megszüntetve jelentős bővítményi struktúra hozzácsatolása válik szükségessé.

A tényállás az ismertetett megkötésekkel ugyan, de életszerűsége törekszik, s alapvetően egy Legfelsőbb Bírósági döntés⁵² alapjául szolgáló jogeset kissé átszabott változatát tartalmazza.

5.1.1. A kizárt bérlőtárs

F és A házastársak évek óta közösen bérelnék egy lakást T tulajdonostól. A bérleti szerződésben mindketten bérlőként szerepelnek. Egy napon F és A összevész, majd F 2 hétre elköltözik a közösen bérelt lakásból. A ez idő alatt zárat cserél, és bontóper iránti kérelmet nyújt be a bírósághoz. F visszatérve nem jut be a lakásba, majd birtokvédelmet kér (jelen redukált modell szempontjából a birtokvédelem közigazgatási szakaszát kihagyjuk és a jogvita eldöntését birtokper keretében a bíróságra bizzuk). A alperesként arra hivatkozik, hogy a zárcsere idején F nem volt birtokos, így nem is sértette birtoklását, továbbá arra, hogy a bontóper megindításával jelezte F felé, hogy nem kíván a továbbiakban életközösséget fenntartani vele, ezért a lakás bérleti díját egyetlen bérlőként A egyedül fizeti tovább.

Ha a jogesetet átadjuk az eddigiek alapján konstruált szakértői rendszernek, a következő lépések elvégzésére számíthatunk: a rendszer mind F, mind A szemszögéből bejárja a következtetési fát, ám míg az első esetben F kerül a B birtokos és A a H birtokháborító szerepébe, a második esetben ez megfordul. A következtetési fa kiértékelése a

⁵² BH 1992.634. sz. (P. törv. II. 20 530/1992. sz.)

korábban már bemutatott módszerrel történik, tehát a gyökérből kiindulva elvégezzük a csomópontok kiértékelését. Egy csomópont kiértékelésénél érdemes a kizáró gyerekekkel kezdeni, hiszen ha egy kizáró gyerekről bebizonyosodik, hogy aktívvá tehető, akkor a csomópont már biztosan nem lesz aktív⁵³. Mivel nem áll fenn, hogy F tilos önhatalommal szerezte volna meg birtokát A-tól, az algoritmus tovább lép a gyökér gyerekeinek kiértékeléséhez. A következő két kiértékelendő csomópont a birtokos státusz illetve a tilos önhatalom tényét reprezentálja. A tilos önhatalom VAGY csomópont aktiválódik, mivel az alatta lévő egyik levél, a jogalap nélküli megfosztás ténye fennáll (annak ellenére, hogy az alperes ezt vitatja). A másik, a birtokost reprezentáló ágon tovább haladva a rendszer először megpróbálja igazolni, hogy F birtoka végleg elveszett, hiszen ez azonnal kizárná a birtoklás lehetőségét. Az algoritmus először a birtoklással való felhagyás lehetőségét vizsgálja, ami első pillantásra úgy tűnhet, teljesül, azonban ezt az ágat ki fogja zárni egy alsóbb szinten lévő levélben megadott tény, miszerint F csak időlegesen hagyott fel a birtoka feletti hatalom gyakorlásával. A birtok elveszését jelentő csomópont másik ágán elindulva az algoritmus szintén nem jár sikerrel, hiszen sem harmadik személy nem szerzett eredeti módon birtokot a lakás felett, sem F nem ruházta azt át harmadik személyre. Az algoritmus tehát ezen a ponton eljut oda, hogy nem talál olyan kielégíthető feltételt, amely kizárná F birtokának fennállását. A birtokos VAGY csomópont kiértékelésekor az algoritmus megvizsgálja azt a lehetőséget, hogy F jogviszony nélkül birtokolja-e a lakást, majd az erre adandó nemleges válasz esetén áttér a birtoklásra, használatra jogosító jogviszony meglétéhez kapcsolódó elemzésre. Néhány kielégíthetetlen feltétel felismerését követően a következtető komponens eljut a bérleti jogviszony vizsgálatához. Itt először felmerül a kérdés, hogy F bérl-e az ingatlan egy harmadik személytől, majd az igenlő válasz után (a harmadik személy a tulajdonos, a bérlet tényét pedig a bérleti szerződés igazolja) azt is gócsó alá veszi, hogy ennek a harmadik személynek van-e birtoklásra, használatra jogosító jogviszonya az ingatlan vonatkozásában. Itt – a már korábban említett okokból (rekurzió) – pontosan ugyanolyan módon vizsgálja a tulajdonos jogviszonyát, mint ahogy F jogviszonyát is vizsgálná, tehát a csillaggal ellátott csomópont gyerekeit sorban kiértékelve rövid úton el fog jutni a tulajdonosi jogviszonyhoz, amely tényként szintén megadható számára. E ponton igazolást nyer, hogy F egyrészt bérl az ingatlan, másrészt a bérbeadónak volt (illetve van is) birtoklásra jogosító jogviszonya, vagyis F a tulajdonostól származtatja birtokát). A korábbi lépések eredményének ismeretében végezetül leszögezhető, hogy F oldaláról fennáll a következtetési fa gyökerének (ÉS

⁵³ Ez természetesen maga után vonja, hogy a többi gyerekének kiértékelése feleslegessé válik.

csomópont) minden feltétele. A rendszer ez alapján arra a megállapításra jut, hogy F-et megilleti a birtokvédelem A-val szemben. Ezután következik A következtetési fájának kiértékelése, amely F fájától abban fog különbözni, hogy egyrészt birtoka elvesztésének egyetlen lehetséges feltétele sem áll fenn – tehát nem kell vizsgálni az azokat kizáró eseteket sem –, másrészt hiányzik (F részéről) a tilos önhatalom gyakorlása, hiszen F sem nem fosztja meg, sem nem háborítja (jogalap nélkül) A-t az ingatlan birtoklásában. Mivel A fájában a gyökér ÉS csomópont egyik gyereke nem aktív, a gyökér csomópont sem lesz az, tehát a rendszer ebben az esetben arra konkludál, hogy A-t nem illeti meg birtokvédelem F-fel szemben.

E példa egy olyan speciális jogcím összemérést jelenít meg, melyről korábban nem esett szó, mégis megoldható a modellel. Nem nehéz kitalálni, hogy a közös birtokosok (jelen esetben bérlőtársak) birtoklási jogosultsága, illetve az őket önállóan – azaz egymással szemben is – megillető birtokvédelem áll a birtokvita középpontjában. Figyelemre méltó, hogy annak ellenére, hogy a modellbe nem került be külön csomópontként e bizonyos szempontból elkülönítetten is tárgyalható birtokfajta, mégis sikerül a tények megfelelő magadása által helyes döntést hozni, hiszen mindkét félnél teljesen megegyezik a birtok causája, ám csak az egyik félnél beszélhetünk birtokháborítás fennállásáról.

6. Záró gondolatok

A modellezés rejtelseibe bepillantást engedő tanulmányom végén szeretnék három igen fontos, korábban felmerült problémát kiemelni, tekintettel arra, hogy egy birtokvédelemre specializált jogi döntéstámogató rendszer hatékony automatizálását leginkább ezen akadályok szegélyezik. Az egyik a természetes nyelvre való hagyatkozásból eredő bizonytalanság, melynek kiküszöbölése nehézkes és sok esetben túlformalizáláshoz vezethet. A második a közvélekedés szerepének „túlhangsúlyozása”, melyre megoldási kísérletet „*communis opinio agensek*” képében ugyan vázoltam, de természetesen ettől eltérő útvonalakon is lehetséges próbálkozni a birtokvédelem – és egyéb, hasonló kategóriákkal operáló jogintézmények – modellezése terén. A harmadik, és talán legfajsúlyosabb a jogviszony-taxonómia hiánya, mely ennél fogva kevés valódi teret hagy a jogcím összemérés automatizálása számára. Itt egészen pontosan arra gondolok, hogy sokkal könnyebbé válna a munka, ha rendelkeznék egy megfelelően strukturált tudástárral, ami kimerítően rendszerezi a birtoklásra és használatra jogosító jogviszonyokat, kitekintve például arra is, hogy egyes jogviszony-kombinációk

szekvenciálisan követhetik egymást egy birtok származtatási lánc folyamán, míg mások nem⁵⁴. Egy kellő alapossgal – és gyakorlat-orientáltan – összeállított leltár esetén lehetővé válna a jelenlegi – jó esetben – közelítő jogcím súlyozás helyett egy olyan rendszer kialakítása, amely kevesebb tény megadása által is automatikus döntéshozatalra képes. Ennek áthidalására javasoltam az említett tudástár kialakítását szakértők általi „betanítás” útján, melyhez az első technikai lépések a XXI. században már rendelkezésre is állnak. A dolgozat elején rögzítettem, hogy munkamodell konstrukcióra vállalkozom, mely tulajdonképpen egyetlen nagy kísérletként fogható fel. Remélem, hogy e kísérlet során képes voltam megjeleníteni egy olyan perspektívát, mely a jogban még néhol újszerűnek számít, de biztos, hogy óriási lehetőségeket hordoz magában.

⁵⁴ Gondolok e helyütt például arra, hogy a bérlő sok esetben albérletbe adhatja a dolgot, vagy akár letétbe is helyezheti, míg ugyanez fordítva nem igaz.

Melléklet

A petítorius birtokvédelem formális gépi modelljének vázlata

